

AN-GIANG, MỘT VÙNG CỒ TÍCH Ở PHƯƠNG NAM.

Lương Thư Trung

Bạn ơi, nếu bạn từ Sài Gòn xuống hay các tỉnh miền dưới lên, xin bạn nên ghé lại thăm An-Giang đôi ngày vì địa danh này đã gợi cho bạn nhiều hấp dẫn từ một dòng sông, dòng An-Giang. Phải thế không bạn? Người nghệ sĩ ngợi ca dòng An-Giang có cái lý riêng của họ mà tự dòng sông này cũng đẹp mát lạ thường.

Theo con đường liên tỉnh số 8, từ Sa Đéc lên khoảng ba mươi hai cây số là bạn đang ở địa phận quận Lấp Vò, nơi mà ngày xưa khi vua Gia Long bôn tẩu về đất miền tây có lần Ngài đi ngang qua đây và thuyền của chúa bị vô nước, đành phải ra lệnh cho binh sĩ kéo lên để trét chai và lấp vò lại. Rồi Ngài bèn đặt tên chợ quận này là chợ Lấp Vò, tương tự như Ngài đã đặt nhiều tên làng nơi vùng này như những kỷ niệm đáng nhớ, chẳng hạn làng Long Hậu(1) cũng thuộc vùng Sa Đéc vậy. Và con đường đá lờm chờm ổ gà, ổ chân trâu làm cho bạn nhiều lúc đang ngồi muốn nhảy chồm lên, dài ba cây số, từ chợ quận Lấp Vò sẽ đưa bạn đến bến bắc Vàm Cống. Đây rồi, dòng An Giang đang rộng thênh thang phía trước mặt bạn. Từ mặt nước những ngọn gió nồm mát rượi thổi hiu hiu từ bên kia bờ phía An Giang làm bạn quên cái cảm giác mệt nhọc trên đoạn đường đá gồ ghề mà bạn vừa đi qua.

An Giang đang chào đón bạn! Những chiếc bắc công kênh như những "bè thủy lục" mệt nhọc chở những xe cộ cùng khách bộ hành từ bao mùa như chở những mảnh đời cũng mệt nhọc qua dòng An Giang xanh biêng biếc ngọt ngào. Những con sóng bạc đầu từ hướng Cần Thơ ào ào tràn lên mùa gió chướng hay những con sóng lưỡi búa nhấp nhô từ bên kia sông giạt về bên này sông vào mùa gió nồm từ hướng Rạch Giá kéo về như những kiếp bọt bèo chìm nổi theo gió, theo dòng tuần hoàn. Những ngọn sóng làm chòng chành chiếc bắc như muốn xô hết những gì mà nó đang mang trong lòng một cách nặng nhọc, nhưng rồi chiếc bắc vẫn cố gượng dậy để đưa bạn đến bên kia bờ An Giang sau hơn hai mươi phút vượt qua con sông sâu có bề ngang phình rộng ra này. Tuy nhiên, không phải lúc nào bạn cũng gặp những mùa gió chướng, gió nồm như vậy vì gió có mùa của gió, bạn đi qua dòng An Giang này có cái hạnh ngộ thật thú vị của bạn với dòng sông. Nếu bạn sang sông vào buổi sáng, bạn sẽ gặp dòng sông phẳng lặng đến hiền hòa. Bạn sẽ thấy cảnh bình minh trên sông với mặt trời bò chậm chậm từ dưới nước bò lên, vượt qua những rặng cây ở phía chân trời xa xa về hướng đông nơi làng Tân Lộc Đông, Tân Lộc Tây nằm vắt vẻo trên cái cù lao tưởng chừng lấp ngang dòng nước chảy xuôi ra biển, cách chợ quận Thốt Nốt một chuyến đò ngang. Ánh mặt trời để lại trên dòng nước một tấm thảm nắng ấm màu vàng ửng thật rực rỡ, chứa chan biết bao hy vọng của một ngày mới...Có lẽ nhân loại nói chung và cư dân vùng bình nguyên dọc theo con sông Cửu Long này nói riêng, sống được là nhờ nước ngọt và sự có mặt của ánh sáng mặt trời.

Tại ngã ba Vàm Cống, giữa vùng đất phương Nam, nhưng bạn vẫn nghe nhiều người nói giọng Huế, Quảng Trị hết sức bình thường, tự nhiên như ngay ngoài miền Trung mà thân tình. Nếu bạn rẽ về tay trái, bạn sẽ đi về Cần Thơ hoặc vào Rạch Giá theo hai lối rẽ khác nhau sau khi cùng đi chung một đoạn đường ngắn độ năm cây số. Cần Thơ xuôi về miền dưới theo con đường số 9. Rạch Giá theo con đường số 8 về vùng biển ngàn trùng... Dĩ nhiên, bạn rẽ về tay mặt trên con đường liên tỉnh lộ số 9 là bạn đang đi về tỉnh lỵ Long Xuyên, cách Vàm Cống chín cây số. Nhưng xin bạn cứ thử thả nhìn ngắm con đường mà bạn sắp đi qua vì có lẽ lâu lắm bạn mới đến An Giang một lần, nên đâu phải vội vàng gì, phải thế không bạn? Khởi đi từ Vàm Cống này, bạn sẽ theo con đường trải nhựa mà hai bên đường là những vườn xoài, nhà cửa san

sát chạy song song với dòng An Giang bên tay mặt và cánh đồng ruộng bao la về bên tay trái của bạn. Cánh đồng ruộng bao la biết đường nào! Nó chạy tít mù xuống tới Cái Sắn, rồi chạy miết đến khu di cư của đồng bào miền Bắc năm 1954 với những con kinh ngang mang tên những mẫu tự quốc ngữ như A, B, C, D, E, F, G, H... như những vết cắt nằm song song trên cánh đồng bằng. Nếu kể những địa danh gần hơn chút nữa, có Bờ Ao, Bắc Dục, Vĩnh Chánh, Phú Hòa. Bạn có thể tưởng tượng giữa cánh đồng ruộng đất bùn ngàn trùng này lại có một vùng đất toàn là đá vôi đá. Những tảng đá nằm lúp xúp pha lẫn những lung vũng mà nông dân nơi đây gọi là vùng đá nổi, cách Bờ Ao, Bắc Dục không xa. Có thời sau năm bảy mươi lăm, người ta lại đổ xô về đây bòn vàng. Tuy không rầm rộ nhưng cũng tạo cho vùng quê này chút không khí sôi động, ồn ào. Nhưng có lẽ vàng bòn được không bao nhiêu, nên người ta không quấy rầy những miếng ruộng an phận giữa đồng không mông quạnh này. Và rồi đá vẫn nổi giữa cánh đồng, những vồ đá bằng phẳng như những mặt bàn lộ thiên của các vị tiên ngồi ngắm trăng mùa nước cạn... Lác đác các loài chim muông như cò, diệc, gà đĩ, gà nước, trích rừng dừng chân rìa lông, nghỉ cánh hoặc chân bước lằng xằng như những chú tiểu đồng mang trà, rượu cho các chàng "ngư, tiều, canh, mục" đang ngồi nhâm nhi giữa cảnh đẹp của thiên nhiên, ruộng đồng thơm thơm mùi rạ mới ngạt ngào... Giữa cánh đồng sâu hun hút này, có lẽ bạn cũng không ngờ có con kinh đào mà cư dân dọc hai bờ kinh nói rất giọng miền Trung như những người mà bạn gặp ở ngã ba Vàm Cống. Nghĩ cho cùng, tổ tiên chúng ta từ những ngày xa xưa xuất phát từ Quảng Nam, từ Huế mà lưu truyền đến bây giờ. Nên người dân An Giang thời nào cũng dễ cảm thông và sống hài hòa với mọi miền như những ngày tháng sau hiệp định Genève 1954 với cư dân vùng các con kinh ở Cái Sắn, Tân Hiệp. Phải chăng đây là một trong những nét đẹp của tấm lòng người phương nam nói chung và An Giang nói riêng.

Vì là vùng sông rạch chằng chịt, nên trên đường bạn đi, bạn phải đi qua những chiếc cầu đúc bắc ngang con rạch Cái Dung, rạch Cái Sao, Cống Bà Thứ, rạch Gòi Bé, rạch Gòi Lớn, rạch Tầm Bót, rạch Cái Sơn để vào thăm Long Xuyên như về một thủ phủ thật đẹp và hiền hòa của bạn. Những con rạch mang phù sa từ dòng An Giang bồi bổ cho những miếng ruộng phì nhiêu bên tay trái đây những bông lúa vàng. Long Xuyên mà bạn đang dừng chân có lẽ đã có từ thời có cuộc di dân từ hơn hai trăm năm mươi năm của tổ tiên chúng ta, nhưng nó được kiến thiết và mở mang rộng lớn như ngày nay là vào thời Đệ nhất Cộng Hòa với người có công lớn nhất với tỉnh lỵ Long Xuyên này là Ông Nguyễn Ngọc Thơ, bây giờ là Phó Tổng Thống. Dường như Long Xuyên có cái dáng vẻ đặc biệt riêng, không giống bất cứ thành thị nào mà người viết bài này có dịp đã đi qua hơn ba mươi tỉnh lỵ miền Nam. Khu hành chánh bên kia cầu Hoàng Diệu với tòa hành chánh tỉnh, tòa án, ty bưu điện, ty ngân khố, sở giáo dục, trường học, nhà thương và nhiều ty, sở khác như một vùng yên tĩnh. Bên này cầu Hoàng Diệu là khu thương mại, chợ búa, phố xá, khách sạn, rạp hát, bến đò, bến xe tấp nập, ngược xuôi... Và những đường phố của Long Xuyên khang trang với những dãy phố chạy dài cùng một lối kiến trúc giống hệt như nhau, không cao, không thấp, không trời, không sụt như những bộ đồng phục mà bạn không thấy bất cứ nơi thị tứ nào mà bạn đã đi qua vùng đồng bằng miền Nam. Công viên Trưng Vương chạy dài từ đường Phan Đình Phùng đến đại lộ Tự Do như gương mặt diễm kiều của thị xã với những gốc trúc đào, những cây dương, những cánh hoa mười giờ màu tím than, những cây tùng xanh biếc quanh năm. Cầu Hoàng Diệu mà tên gọi thời Pháp thuộc là Henrie Rivière, bắc ngang con sông đào Long Xuyên-Rạch Giá như một kỳ quan vùng đồng bằng này, nối liền hai khu vực của thị xã như đan kết hai mảnh đời dính liền lại với nhau. Với hai dãy trụ đèn cao gần bằng những chiếc cột nhà ngói cổ dọc hai bên

thành cầu từ xa xa bạn nhìn giống như những cổng tam quan đang đón bạn đi qua thành phố. Nếu bạn nhìn xuống dòng nước trôi xuôi về miệt núi Sập phía dưới chân cầu, bạn sẽ thấy chiếc cầu Hoàng Diệu đang in dáng dập lung linh trên dòng sông tuyệt đẹp. Sau này có thêm chiếc cầu Duy Tân, song song với nó, nối liền bến chợ với nhà thương Long Xuyên, nhưng không sánh kịp về cái dáng đẹp đã có tự bao năm ...

Hàng cây trướng sấu to lớn trở thành những cây cổ thụ trên đường Đinh Tiên Hoàng phía bên kia cầu Hoàng Diệu chạy ngang qua khu học đường thật bề bệ trang nghiêm. Nào là trường Nam, trường Nữ tiểu học với lớp lớp học trò nhỏ vui đùa của biết bao thế hệ nối đuôi nhau theo dòng thời gian. Trường Trung học Thoại Ngọc Hầu có cổng chánh bên đường Gia Long với những hàng dương liễu thướt tha chung quanh trường, có lẽ sẽ làm cho bạn nhớ về ngôi trường nào một thời mà bạn đã mài dũa quần. Trường này có may mắn là có nhiều vị giáo sư danh tiếng về dạy. Nhà văn Nguyễn Hiến Lê, ngày xưa cũng dạy nơi đây ba niên học.

Phía trước trường, gần cổng chánh, có ngôi miếu tiên sư thật trang nghiêm để thờ phượng các vị giáo sư của trường quá cố như tấm lòng nhớ ơn của học trò cùng hậu thế dành cho các thầy, như một nét văn hóa thật đẹp và cao quý của trường. Và có lẽ, tại Long Xuyên này, học sinh hết mực thương mến thầy. Trong hồi ký, nhà văn Nguyễn Hiến Lê có nhắc lại tình thầy trò: "Dạy ba năm ở Thoại Ngọc Hầu mà non ba chục năm sau, bây giờ về Long Xuyên còn gặp được năm sáu trò cũ coi tôi như cha, có trò thân mật như người trong nhà; điều đó làm cho tuổi già của tôi được vui."(2) Tình thầy trò ngày xưa ấy thật đậm ấm, thiết tha nhưng trang nghiêm, cao quý biết dường nào!

Nhưng có lẽ nên mời bạn đến thăm công viên Nguyễn Du bên bờ dòng An Giang, nằm song song con đường Lê Lợi, với những giàn bông giấy, những cánh hoa trúc đào, những cánh hoa phượng đỏ đứng soi mình lướt thướt bên bờ đá xây cặp dòng sông, nơi mà nhà văn Nguyễn Hiến Lê có nhắc trong hồi ký của ông, cứ mỗi lần đến đây ông có cảm tưởng như đang hưởng cái thú "giang thượng chi thanh phong" của Tô Đông Pha vậy. Công viên Nguyễn Du này tình tứ thật, nhất là những đôi tình nhân thời còn cắp sách thì tuyệt diệu. Dù vậy, nếu bạn xuống con đò nhỏ về bên kia cồn Mỹ Hòa Hưng, ngang công viên Nguyễn Du, bạn sẽ lạc vào chốn thiên thai với những vườn cây ăn trái phủ phục, oằn nhánh, nặng cành. Nào xoài, ổi, mận chẳng thua gì vườn ổi ở bến bắc Cần Thơ, nếu không muốn nói cư dân nơi Mỹ Hòa Hưng này chơn chất, ngọt ngào như cây trái mà họ trồng trong vườn... Bạn có thể ăn trái cây đầy bụng, nếu bị xót ruột, họ sẽ mời bạn dùng cơm với họ như người thân trong nhà.

Để tiếp tục cuộc hành trình, vì An Giang thì quá rộng, xin mời bạn trở lại Long Xuyên để về thăm Châu Đốc như một chuyến hành hương trở lại vùng cổ tích. Trước lúc rời khỏi Long Xuyên, có lẽ nên mời bạn ăn một bữa cơm với canh chua cá bông lau cùng cá rô kho tộ béo ngậy. Nhưng ở đây có món mắm kho cũng ngon đáo để không thua gì mắm Châu Đốc mà ngay cả người sành điệu như Cụ Tản Đà Nguyễn Khắc Hiếu có lần đã phải khen:

*"Thú ăn chơi cũng gọi rằng,
Mà xem chữa dễ ai bằng thế gian.
Hà tươi cửa bể Tu-ran,
Long Xuyên chén mắm, nghệ An chén cà."*
(Thú ăn chơi)

Chúng tôi không biết "cà Nghệ An" thơm ngon như thế nào vì chưa có dịp được thưởng thức, nhưng chắc chắn mắm Long Xuyên với hương vị đậm đà quê hương và độc đáo lắm! Thế là mời bạn đi theo con đường liên tỉnh số 9 về miền Châu Đốc để bạn có dịp nghiệm lại mấy vần ca dao mà người miền quê ở đây ai ai cũng hát dõ em như nằm lòng:

*"Đèn nào cao bằng đèn Châu Đốc,
Đất nào dóc bằng đất Nam Vang,
Nghe tiếng anh than hai hàng lệ nhỏ,
Có một mẹ già, biết bỏ ai nuôi ?!!!"*

Trên con đường khoảng năm mươi cây số này bạn sẽ đi xuyên qua những cánh đồng đầy lúa là lúa. Khi bạn đến ngã ba lộ tẻ Mặc Cần Dưng, đường đi Tri Tôn, bạn có thể dừng lại nơi đây trong chốc lát để thưởng thức món bánh tét vùng này. Những hạt nếp mới mà mềm và thơm mùi lá dứa ngọt ngào, làm bạn nhớ mẹ ngày xưa cũng nấu cho mình những nôi bánh tét nhân đậu, nhân chuối vào những ngày giỗ chạp, tết nhất mà thương mẹ nhiều hơn vì đã quá vất vả với mình. Từ đây nếu bạn theo con đường rải đá xanh, bạn sẽ về Cần Đăng, Hang Tra, Trà Kiết, Cầu số 5, Tri Tôn. Ngày xưa, con đường này vắng ngắt, mỗi ngày chỉ có một chuyến xe đò hiệu Thành-Long ột ệt bò từ Tri Tôn xuống Long Xuyên rồi trưa trưa lại bò về hết sức mệt mỏi. Riết rồi, trẻ con trong vùng mỗi lần thấy chiếc xe đò bò ngang qua vạt lúa của mình mà nhớ câu hát huê tình cười đùa mang nhiều ý nghĩa:

*" Thành Long chạy tắt đường đòng,
Mấy cô chưa chồng lại muốn Thành Long."*

Theo con đường này, bạn nhìn về hướng tay trái, xa xa dưới kia có rặng cây bằng ngang cánh đồng nối liền hai vùng Hang Tra với Ba Bần là kinh xáng Bốn Tổng. Con kinh thẳng nên rặng cây xanh rì cũng thẳng như một nét mực Tàu vẽ lên nền trời trong vắt, mà hai ngọn núi Ba Thê, Núi Sập trong kia cũng khuất một phần chân bên kia rặng cây xanh. Ba bên bốn bề lúa là lúa. Bạn mà lọt vô vùng tứ giác này, có đủ các món nhậu để đãi bạn, từ chuột, rắn, rùa, cá lóc, lươn, tôm, chim muông đủ loại như một kho vô tận, nhất là vào những năm xa xưa còn làm lúa mùa chẳng thiếu món ngon vật lạ nào thuộc vùng đồng ruộng. Tiện đây nhắc một chút về địa danh Hang Tra mà có lẽ các bạn mới nghe lần đầu. Là vùng heo hút nơi thôn cùng này, nhưng Hang Tra lại có lần ghi tên mình vào sử sách qua trận đánh Pháp của Quản Cơ Trần Văn Thành vào ngày 20 tháng Hai, năm Quý Dậu (1873). Quản Cơ Trần Văn Thành, theo sử sách, quê ở ấp Bình Phú (Côn Nhỏ), làng Bình Thuận Đông, tổng An Lương, quận Châu Phú Hạ, tỉnh Châu Đốc(3); nay là ấp Bình Phú, xã Bình Hòa (Mặc Cần Dưng), Quận Châu Thành, tỉnh An Giang. Để nhớ công ông, tại làng Bình Hòa trên con đường bạn sẽ đi qua ngang cầu sắt Mặc Cần Dưng có ngôi trường trung học mang tên Quản Cơ Thành. Ngoài ra vùng đất An Giang còn rất nhiều sĩ phu, hào kiệt nữa mà bài viết ngắn này không tiện ghi ra hết được. Nhưng có lẽ cụ Thoại Ngọc Hầu là một trong những tiền nhân có công nhất trong việc kinh bang tế thế và mở mang vùng An Giang này mà ai ai đã đọc sử sách cũng đều am tường. Những di tích mà Ngài đã để lại như kinh đào Long Xuyên- Rạch Giá, kinh Vĩnh Tế dọc biên giới Việt-Miên là những bằng chứng cụ thể.

Để trở lại con đường số 9 về Châu Đốc, bạn sẽ qua khỏi Mặc Cần Dưng đến Năng Gù, một "xóm đạo" lớn nhất An Giang này. Và chính vị cố đạo Conte coi nhà thờ Năng Gù, vào năm 1891 đem một giống lúa ở Cao Miên về đây gieo giống thử. Nó sống và lên theo kịp nước lụt, nên người Pháp gọi là lúa nổi (riz flottant), còn người Việt mình gọi là lúa mùa(4), lúa sạ vì giống lúa này chỉ cần cày bừa rồi chờ mùa mưa xuống là sạ, rồi chờ đến mùa lúa chín là cắt gặt và mỗi năm chỉ làm lúa một mùa duy nhất mà thôi (sạ vào tháng ba, tháng tư, cắt gặt tháng chạp, tháng giêng âm lịch). Tại Năng Gù này, nếu bạn xuống đò đi ngang qua dòng An Giang bạn sẽ đến những ngôi làng trù phú trên các cồn cát với rẫy đậu, bắp, thuốc lá cùng vườn cây ăn trái, ruộng lúa. Những cù lao trên dòng sông Cửu Long trong địa phận An Giang này thật sự là một thánh địa với ngôi làng Hòa Hảo, làng Hưng Nhơn, quận Chợ Mới, với xã Mỹ Hội Đông, Nhơn Mỹ, Long Kiến, Mỹ Luông, cù lao Ông Chưởng, cù lao Ông Hồ, cù lao Giêng với xóm đạo Công giáo và trại mồ côi khá lớn được tạo dựng từ lâu đời. Riêng Cù Lao Giêng, vào những ngày gần cuối thập niên 60, chúng tôi có dịp theo phóng viên Việt tấn xã đến thăm trại cô nhi cùng xóm đạo này, nhờ vậy mới thấy vùng đất An Giang, đâu đâu tình thương yêu cũng tỏa ra như một vùng đất thánh. Ngay địa phận hai xã Hòa Hảo và xã Hưng Nhơn, trên Chợ Mới một đỗi, sông Tiền Giang phía Tân Châu và sông Hậu Giang phía Châu Đốc ăn thông với nhau bằng con sông Vàm Nao có bề ngang rộng đến hơn hai cây số với lưu lượng nước rất mạnh và những dòng nước xoáy ngầm làm sụp lở bờ sông mỗi ngày mỗi lớn thêm thặng. Nơi đây thường xảy ra những cảnh chìm ghe chết người vào những mùa đông mưa, bão tố mà hồi còn nhỏ chúng tôi thường nghe ông bà xưa kể lại tại Vàm Nao này có ông Năm Chèo nuốt vào bụng nhiều mạng người mỗi lần ghe xuống qua sông trên khúc sông sâu và rộng bao la với sóng to gió lớn vào mùa gió chướng. Sông Vàm Nao, theo tương truyền, vào thời cụ Thoại Ngọc Hầu đào kinh Rạch Giá-Long Xuyên và kinh Vĩnh Tế vào đời vua Gia Long, chỉ là một con rạch nhỏ nhưng rất nhiều cá sấu (4b), nên việc qua lại vùng này vô cùng ghê rợn. Nhớ hồi còn nhỏ, mỗi lần trẻ con khóc mà dỗ hoài không nín, chỉ cần người lớn dọa: "Còn khóc, ông Năm Chèo nuốt vô bụng" là đứa bé nín liền.

Nhắc cù lao Ông Chưởng là nhắc cụ Chưởng Bình Lễ, người có công trong việc đánh tan giặc Xiêm và giặc Miên cùng với Đốc Binh Vàng vào năm 1837, nhưng cả hai ông đều tử trận và để tưởng nhớ công đức, hai ông đều được triều đình phong làm Phúc Thần và được dân chúng lập đền thờ, cúng tế trang nghiêm, cùng đặt tên các kinh rạch, cù lao, đường xá, trường học tại địa phương. Chúng tôi ghi lại câu ca dao này để các bạn biết cả một vùng sông rạch này cá tôm nhiều vô số kể:

*"Chiều chiều qua nói với diều,
Cù lao Ông Chưởng còn nhiều cá tôm."*

Trên dòng An Giang mà bạn đang "theo dòng", vào mùa nước giựt, bạn sẽ thấy hàng hàng lớp lớp những cụm, những đê lục bình trôi bồng bồng trên dòng nước xuôi về hạ nguồn với những cánh hoa màu tím đung đưa trong gió, mang mang nỗi buồn về những mảnh đời vô định, không bến, không bờ... Thời Pháp đô hộ có cả những thầy ma bị Tây giết thả trôi sông tấp theo những đê lục bình... Rồi chợt nhớ về những vần thơ của một thi sĩ thời tiền chiến đã cảm hoài:

*"Lơ thơ còn nhỏ gió đìu hiu,
Đâu tiếng làng xa vãn chợ chiều ."*

*Nắng xuống, chiều lên sâu chót vót,
Sông dài trời rộng, bến cô liêu .*

*Bèo giạt về đâu hàng nối hàng?
Mênh mông không một chuyến đò ngang.
Không cầu gợi chút niềm thân mật,
Lặng lẽ bờ xanh tiếp bãi vàng ..."*
(Huy Cận)

Trở lại bến đò Năng Gù, mới bạn về thăm Châu Đốc với biết bao cảnh đẹp. Nhưng có lẽ từ trên bờ sông Châu Đốc được cần bằng những thềm đá xanh cao vòi vọi mà dòng nước thảng giêng thăm thẳm dưới xa kia cho bạn nhận ra lời ví trong ca dao gần gũi bạn hơn:

"Đền nào cao bằng đền Châu Đốc..."

Chợ Châu Đốc có đặc điểm là chuỗi thường để nguyên quây, không cắt ra từng nải một và dù ban đêm nhưng chuỗi vẫn treo đầy trong các sạp, không cần phải dọn dẹp và sáng hôm sau lại bán tiếp tục mà không bị mất cắp. Dĩ nhiên bạn nên mua vài keo mắt thái, mắt trèn ngon ơ là ngon để làm quà cho bạn bè. Tại đây bạn có thể đi thăm Bồ Đề Đạo Tràng ngay trong thị xã, thăm Núi Sam với thánh miếu Bà Chúa Xứ, lăng cụ Thoại Ngọc Hầu, chùa Tây An. Nếu bạn theo con đường liên tỉnh lộ dọc con kinh Vĩnh Tế để về thăm Ba Chúc mà từ những năm xa xưa cách nay gần bốn mươi năm chúng tôi đã đến vùng này vào lúc Ba Chúc bắt đầu được khai mở làm thành "khu trù mật". Rặng núi nằm chắn một vòng thật dài như một thành lũy ngăn bước gậy hấn của quân Miên có tên là Bảy Núi in hình lên nền trời thật hùng vĩ. Chúng tôi không có dịp đi hết qua các ngọn núi này nhưng ông bà xưa có kể tên các ngọn "Thất Sơn" này như sau, xin ghi lại cho bạn: Núi Két, Núi Cấm, Núi Bà Đội Om, Núi Voi, Núi Dài, Núi Cô Tô, và Phụng Hoàng Sơn. Việc đặt tên các núi, ông cha xưa thường căn cứ vào hình dáng ngọn núi mà đặt tên, nên mới có những tên núi như những hình ảnh vừa kể mà ai ai cũng nhận ra được. Thất Sơn là một vùng với nhiều giai thoại huyền bí nhưng có lẽ những người Việt bị giặc Miên giết chết năm Pôn Pốt tràn qua còn để lại nhiều sọ người chết cao như núi tại một ngôi chùa là một trong những niềm đau xót mà chúng ta cần chia sẻ. Xin các bạn dành một phút để mặc niệm những oan hồn của đồng bào xấu số chết tức tưởi nơi vùng biên cương này khi đất nước quá nhiều nhượng!

Tại bến đò Châu Giang, nếu bạn đi thêm mười bảy cây số về hướng đông, bạn sẽ gặp một thị trấn tơ tằm và buôn bán phồn thịnh nằm bên bờ sông Tiền: Chợ Tân Châu. Tân Châu nổi tiếng với hàng lãnh Mỹ-A đen tuyền nhuộm bằng trái mặc nưa, một loại hàng thông dụng khắp từ miền Lục Tỉnh đến Sài Gòn và cả miền Trung. Dòng sông Cửu Long nước chảy xiết, rộng thênh thang. Xa xa bạn sẽ nhìn thấy những tàu buôn ngoại quốc đang buông neo sừng sững ngoài khơi như những cù lao, cồn cát. Vì là con đường giao thương qua lại quốc tế, nên Tân Châu như một thương cảng vùng nội địa của An Giang khi tàu buôn dừng lại. Do đó có những mặt hàng ngoại quốc ở Tân Châu tràn ngập mà các nơi khác không có càng thu hút nhiều người buôn bán từ các nơi khác đổ xô về làm cho chợ Tân Châu lúc nào cũng nhộn nhịp. Nhưng "tang điền biển vi thương hải" vì dòng nước chảy xiết, mới năm kia, cả con đường Bạch Đằng với khu chợ náo nhiệt ngày nào đã chìm theo dòng nước trôi mất hút. Giờ chỉ

còn một khu hoang vắng ngậm ngùi, những căn phố, những viên đá xanh lốt đường ngày nào thăm thẳm dưới lòng sông vô định qua từng mùa nước dâng, nước cạn... Khu chợ Tân Châu mới thì dời về sân banh còn buồn so như chưa kịp lay hồn tỉnh dậy... Chợt nhớ mấy câu thơ của cụ Tú Xương:

"Đêm nghe tiếng ếch bên tay,

Giật mình còn tưởng tiếng ai gọi dò !"

Về Tân Châu bạn sẽ gặp những bè cá trên sông, những con cá he nghệ vàng nhín, cá ba sa đầy mỡ. Xuống Long Sơn, trên con đường đi về Hòa Hảo, bạn sẽ vui với mùa nhãn chín thơm đầy vườn bên tiếng chim, tiếng dơi xào xạc, nhớ câu thơ của Tế Hanh trong bài thơ Vườn Xưa đầy tình tự:

*"Hai ta như sen mùa Hạ, cúc mùa Thu,
Như tháng mười hồng, tháng năm nhãn,
Em theo chim em đi về tháng tám,
Anh theo chim cùng với tháng ba qua ."*

Tân Châu còn là rừng mía chạy mát tầm mắt, những vạt mía thơm diều, mía tây, mía huê kỳ, mía cọ cho nhiều đường ngọt lịm...

Trước khi bạn trở lại Sài Gòn hoặc về miền Cần Thơ, Cà Mau, xin mời bạn trở lại thăm hai vùng thân quen một thời của An Giang ngày xưa, giờ đã thuộc về hai tỉnh khác. Đó là Thốt Nốt thuộc Cần Thơ và Lấp Vò thuộc Sa Đéc. Giống như hai đứa con gái bắt buộc mẹ cha phải gả đi xa, cư dân Lấp Vò và Thốt Nốt luôn nhớ về An Giang không muốn rời căn nhà thân yêu cũ. Cực chẳng đã, phải dính líu đến giấy tờ hành chánh, nhưng kỳ dư mọi giao dịch, mua bán, thăm viếng họ đều gần gũi với An Giang hơn nhiều và lúc nào cũng tha thiết. Thốt Nốt cũng giàu có với lúa, với vườn và tháng mưa, lúa hột phới đầy trên con lộ số 9 về hướng Cần Thơ mà mỗi lần xe chạy qua nghe rào rào dưới lườn xe vùn vụt. Còn Lấp Vò thì có nhiều trăn trở, đau buốt riêng của nó so với các nơi khác ở quanh vùng này. Bạn có tưởng tượng trong nhà lồng chợ Lấp Vò, thời thuộc Pháp, nhiều người bị Tây bắt chặt đầu, xác thả trôi sông và lấy đầu treo dây cây tre trong nhà lồng chợ . Ngày xưa, nghe ông già bà cả kể, nơi chợ quận này có thằng Tây Major ác dữ lắm, biết bao gia đình là nạn nhân của nó, bị chặt đầu mà kinh hồn.

Nếu bạn qua sông bằng con đò chèo và theo con đường lộ đá cũ lồi lõm, bạn sẽ về Cái Tàu Thượng, Tòng Sơn nơi sanh quán của Đức Phật Thầy Tây An. Ngôi chùa Tòng Sơn bên dòng sông Cửu Long, cách Cái Tàu Thượng vài ba cây số về hướng Đất Sét Nhỏ, là một ngôi cổ tự mà nhiều thập phương bá tánh về đây hành hương, cầu nguyện Phật Thầy . Nhưng có lẽ bạn sẽ qua rạch Xẻo Môn, nơi ngày xưa trồng khoai môn nổi tiếng vùng này, nơi mà Phật Thầy trị bệnh, cứu nhơn độ thế làm cho nhiều người khỏi chết vì bệnh dịch vào những năm đồ khổ, dịch bệnh. Dọc theo con hương lộ đá từ Mương Kinh về Cái Tàu Thượng những vườn trầu vàng, lá trầu non mượt, rải rác khắp một vùng làng quê lao xao theo cơn gió hiu hiu. Bạn sẽ gặp những cô thôn nữ hái trầu đem bán những phiên chợ quận mà đôi má hây hây, tình tứ mà trầm trở và buộc lòng bạn nhớ lại câu ca dao quen miệng mà giật mình:

*"Trồng trầu thì phải khai mương,
Làm trai hai vợ, phải thương cho đồng."*

An Giang quá rộng, nhiều nét đặc thù, nhiều con đường còn xa khuất mà chúng tôi không phải là người sanh quán ở đó, nên với bài viết ngắn này không làm sao đầy đủ, trọn vẹn được. Với cái nhìn khách quan của một người không có trong hội đồng hương Long Xuyên, Châu Đốc, chúng tôi muốn chia sẻ cùng các bạn những gì chúng tôi đã cảm nhận được trong những ngày trôi nổi, lưu lạc về chốn này. Suốt ba mươi năm chiến tranh, An Giang so với nhiều vùng khác là một vùng yên bình; có người còn gọi An Giang là đất Phật, là Thánh địa. Nhưng chúng tôi muốn gọi "An Giang như một vùng cổ tích ở phương Nam", mà trong dòng đời lưu lạc, phong trần chúng tôi đã có cơ may nhận được. Có lẽ An Giang là xứ sở của cổ tích, của huyền thoại thật sự của vùng đồng bằng sông Cửu Long này, mà bạn khó bắt gặp bất cứ nơi nào khác có những nét đặc thù tương tự. Dĩ nhiên, sự hài hòa trong đời sống tâm linh của cư dân cùng những nét chơn chất, cởi mở của họ với nhiều di tích, thắng cảnh, huyền thoại, lịch sử, An Giang đã cho bạn nhận ra cái nhẹ nhàng về những nét đẹp văn hóa Việt Nam bên bờ dòng An Giang "xanh xanh nước biếc" quanh năm chẳng ?!!

Lương Thu Trung

Ngày 16- 8-1998

(Trích trong Tập Văn "Bên Bờ Còn Lại" Phát hành năm 2000).

Phụ chú :

- (1) Nửa Đồi Còn Lại của Cụ Vương Hồng Sển.
- (2) Hồi Ký (tập 2) của nhà văn Nguyễn Hiến Lê .
- (3) Việt Sử Tân Biên (tập 5) của Phạm Văn Sơn.
- (4) và (4b) Bảy Ngày trong Đồng Tháp Mười của nhà văn Nguyễn Hiến Lê

Nguồn:https://thatsonchaudoc.com/banviet2/LuongThuTrung/HoiKy/AG_cotichphuongnam2.htm

www.vietnamvanhien.org

An Lạc & Tự Chủ

VIỆT NAM VĂN HIẾN

www.vietnamvanhien.info

TỦ SÁCH VĂN HIẾN VỚI HƠN 9200 TÁC PHẨM